

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра соціальної роботи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

_____ Майя НІКОЛАЄВА

Майя Ніколаєва _____ 2025 р.

ПРОГРАМА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Доступність, інклюзія та безбар'єрність

Рівень вищої освіти
Галузь знань
Спеціальність

післядипломна освіта
I Охорона здоров'я та соціальне забезпечення
I10 Соціальна робота та консультування

Програма підвищення кваліфікації «Доступність, інклюзія та безбар'єрність».
Одеса: ОНУ, 2025. 10 с.

Розробники:

Романенко С.В., кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи

Марина БРАГАР, старший викладач кафедри соціальної роботи

Програма затверджена на засіданні кафедри соціальної роботи

Протокол № 2 від «29» вересня 2025 р.

Завідувач кафедри (Тетяна ХЛІВНЮК)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Програма затверджена на засіданні Вченої ради факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова

Протокол № 2 від «23» жовтня 2025 р.

Голова Вченої ради (Лариса ДУНАЄВА)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Термін дії програми: з 2025 до 2030 року

1. ОПИС ПРОГРАМИ

Обсяг програми	90 год / 3 кредити ЄКТС (2 тижні) 16 годин лекцій та 14 годин практичних занять
Форма підвищення кваліфікації	Очна (денна)
Мета	Програма спрямована на підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери та полягає у підвищенні професійної компетентності слухачів щодо роботи з просування програм інклюзивного розвитку суспільства. Мета курсу: надати уявлення про науковий підхід до вивчення категорії соціальна ексклюзія, соціальна інклюзія та технологій соціального втручання в вирішення соціальної проблеми розбудови інклюзивного середовища; сформувати систему знань про основні форми та причини поширення соціальної ексклюзії в сучасних суспільствах, зокрема в Україні; сформувати погляд на соціальну роботу як соціальну діяльність з забезпечення соціальної інклюзії та зменшення соціальних ризиків; підготувати фахівців, здатних створювати та підтримувати інклюзивне середовище для різних груп клієнтів, приймати участь у просуванні програм інклюзивного розвитку як на рівні громад, так і держави в цілому.
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> - ознайомити слухачів з особливостями формування категорій «суспільство ризиків», «соціальна ексклюзія», «соціальна інклюзія» в сучасній соціальній науці; - систематизувати вітчизняний та зарубіжний досвід вивчення проблеми соціальної ексклюзії в суспільстві ризиків та соціальної інклюзії як способу зниження суспільних ризиків на різних рівнях функціонування соціуму; - розкрити джерела потенційних соціальних деформацій та соціальних ризиків в ексклюзивних соціальних групах; - визначити основні сфери актуалізації проблем соціальної інклюзії в практиці роботи працівника соціальної сфери; - ознайомити з основами законодавчої бази розбудови інклюзивного середовища в Україні та світі; - надати розуміння ролі та методів соціального втручання в практику розбудови інклюзивного середовища з боку громадських об'єднань; - сформувати практичні навички впровадження практик безбар'єрності в освітньому, соціальному та професійному контекстах.
Перелік компетентностей, які вдосконалюються	<p>ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.</p> <p>ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК 2. Здатність розробляти і управляти проектами.</p> <p>ЗК8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК12. Здатність приймати обґрунтовані рішення.</p> <p>ФК7. Здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.</p>

	<p>ФК12. Здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту.</p> <p>ФК14. Здатність до застосування методів менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних робітників і волонтерів, іншого персоналу</p> <p>ФК15. Здатність взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад.</p> <p>ФК17. Здатність виявляти і залучати ресурси організацій партнерів з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності.</p> <p>ФК18. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.</p> <p>ФК 19. Здатність здійснювати моніторинг та оцінку результатів актуальності та якості послуг, що надаються фахівцем у сфері соціальної роботи.</p> <p>ФК23. Здатність до формування вмінь міжкультурного спілкування, розвитку взаємної міжкультурної поваги до цінностей культур світу, толерантності, усвідомлення себе як полікультурного суб'єкта.</p> <p>СК 02. Здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення.</p> <p>СК 12. Здатність до критичного оцінювання соціальних наслідків політики у сфері прав людини, соціальної інклюзії та сталого розвитку суспільства.</p> <p>ПРН01. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних задач і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.</p> <p>ПРН 03. Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.</p> <p>ПРН 04. Показувати глибинне знання та системне розуміння теоретичних концепцій, як із галузі соціальної роботи, так і з інших галузей соціогуманітарних наук.</p> <p>ПРН 10. Аналізувати соціальний та індивідуальний контекст проблем особи, сім'ї, соціальної групи, громади, формулювати мету і завдання соціальної роботи, планувати втручання в складних і непередбачуваних обставинах відповідно до цінностей соціальної роботи.</p> <p>ПРН 12. Оцінювати соціальні наслідки політики у сфері прав людини, соціальної інклюзії та сталого розвитку суспільства, розробляти рекомендації стосовно удосконалення нормативно-правового забезпечення соціальної роботи.</p> <p>ПРН 16. Застосовувати методи менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних робітників і волонтерів, іншого персоналу.</p> <p>ПРН18. Налагоджувати співпрацю з представникам різних професійних груп та громад; використовувати стратегії індивідуального та колективного представництва інтересів клієнтів.</p> <p>ПРН 20. Упроваджувати результати наукових досліджень в практичну професійну діяльність.</p> <p>ПРН21. Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти</p>
--	--

	<p>вплив стереотипів та упереджень. ПРН22. Демонструвати вміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей. ПРН26. Формувати вміння міжкультурного спілкування, розвивати міжкультурну повагу до цінностей культур світу, толерантність, усвідомлення себе як полікультурного суб'єкта.</p>
Очікувані результати	<p>У результаті прослуховування курсу слухач повинен</p> <p>ЗНАТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - основні концепції інклюзивного розвитку суспільства та їхню взаємодію з сучасними теоріями суспільного розвитку, що розвинуті в світовій соціальній науці; - проблеми та обставини соціального виключення, що складають потенційні ризики та можуть впливати на соціальну безпеку громадян; - основні особливості соціальної ексклюзії в Україні, методи її оцінки; - основні напрями впровадження інклюзивної політики в Україні та світі; - методи соціального втручання в проблему ексклюзії та роль громадських об'єднань в розбудові інклюзивного середовища <p>ВМІТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оцінювати показники якості життя з ціллю соціальної діагностики потенційних ризиків окремих особистостей та соціальних груп в стані ексклюзії; - розробляти програми надання соціальних послуг та планування заходів щодо забезпечення соціальної інклюзії, виходячи з оцінки проблем та обставин ситуацій ризику; - використовувати соціальні технології та технології соціальної роботи щодо забезпечення прав людини в контексті забезпечення інклюзивної політики.
Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації	Свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка
Місце виконання програми	<p>Одеський національний університет імені І. І. Мечникова – очна форма – місце проведення: м. Одеса, вул. Змієнко Всеволода, 2, наявні захисні споруди цивільного захисту, гуртожиток (за потреби), забезпечено доступність для осіб з інвалідністю/особливими освітніми потребами) до навчального корпусу;</p> <p>– дистанційна/змішана – навчання відбувається на основі публічних сервісів відеоконференцій Zoom та засобів їх інтеграції з Google Classroom (Гугл Клас). У системі Google Classroom (Гугл Клас) будуть розміщені навчальні матеріали, посилання на нормативно-правову базу, додаткову літературу, завдання для поточного і підсумкового контролю.</p>
Мінімальна та максимальна кількість осіб в групі	5-25 слухачів

Викладання та навчання (методи навчання, форми проведення навчальних занять)	Професійно-орієнтоване навчання, використання методу проєктів у навчанні, ігрові технології, технології інтенсивного і дистанційного навчання, створення презентацій, використання інтернет-ресурсів, платформ, інтерактивні вправи тощо
Форма підсумкового контролю	Тестовий контроль

2. ЗМІСТ КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Лекційні заняття.

Тема 1. Цифрова трансформація та концепції розвитку суспільства.

Теорії модернізації суспільства. Концепція Ульріха Бека: від індустріального суспільства до суспільства ризику. Концепція Ентоні Гідденса про ризик та безпеку. Зв'язок концепцій ризику з концепціями інформатизації та глобалізації суспільства. Небезпеки та загрози суспільства під час цифрової трансформації. Соціальна природа сучасних ризиків. Ризики на структурному та діяльнісному рівнях. Соціальні ризики та соціальна безпека. Способи подолання ризиків сучасного суспільства.

Тема 2. Феномен ексклюзії в сучасному світі.

Ексклюзія: причини, форми та історія вивчення. Чинники соціальної ексклюзії, види та форми прояву. Соціальна ексклюзія як процес і механізм соціального виключення людини, соціальної групи з системи соціальних відносин. Прояви соціальної ексклюзії. Соціологічний вимір процесу соціального виключення. Соціальні бар'єри як соціальні механізми ексклюзії, соціальної ізоляції/сегрегації. Види соціальних бар'єрів. Ексклюзія як причина соціальної, напруги, соціальних протиріч та конфліктів. Ексклюзія як джерело соціальних ризиків та небезпеки.

Тема 3. Соціальна інклюзія як запорука соціальної безпеки суспільства.

Соціальна інклюзія в суспільстві ризиків. Методологічні підходи до вивчення інклюзивної проблематики та формування сучасної соціальної політики. Інклюзія як стратегія глобального та національного розвитку. Права людини та інклюзивна політика. Соціальна інклюзія як фактор підвищення соціальної безпеки. Сфери соціальної інклюзії в суспільстві ризиків. Інклюзія як безбар'єрне середовище. Способи «зламу»/подолання соціальних бар'єрів.

Тема 4. Сутність соціальної інклюзії в соціальній роботі. Сприяння безбар'єрності.

Соціальна інклюзія в програмах людського розвитку, забезпечення соціальних прав та добробуту. Соціальна інклюзія як відповідь на зростаючу соціальну нерівність. Цільові групи програм соціальної інклюзії та безбар'єрності. Особливості

впровадження інклюзивної політики в Україні. Інклюзія як злам соціальних бар'єрів та соціальна інтеграція. Методи соціальної інтервенції в соціальну проблему ексклюзії. Роль працівників соціальної сфери в побудові безбар'єрного середовища.

3. СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Очна форма									
	Усього	у тому числі								
		л	п/с	лаб	ср					
Тема 1. Концепції сучасного суспільства	16	4	2		10					
Тема 2. Феномен ексклюзії в сучасному світі	18	4	4		10					
Тема 3. Соціальна інклюзія як запорука соціальної безпеки суспільства.	28	4	4		20					
Тема 4. Сутність соціальної інклюзії в соціальній роботі. Сприяння безбар'єрності	28	4	4		20					
Разом	90	16	14		60					

4. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№	Назва теми/види завдань	Кількість годин
1.	Ексклюзія як соціальна проблема. Феномен ексклюзії в сучасному світі, чинники соціальної ексклюзії. Права людини та ексклюзія. Соціальні бар'єри як механізми ексклюзії, соціальної ізоляції/сегрегації. Ексклюзивні групи в Українському суспільстві. Технології соціальної роботи з ексклюзивними/дискримінованими групами.	2
2.	Інклюзія як злам соціальних бар'єрів. Соціальна інклюзія як фактор підвищення соціальної безпеки. Сфери соціальної інклюзії в суспільстві ризиків. Методологічні підходи до вивчення інклюзивної проблематики та формування сучасної соціальної політики. Права людини та інклюзивна політика.	4
3.	Соціальна діяльність в напрямку побудови безбар'єрного середовища. Соціологічний вимір проблеми. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Міські програми безбар'єрного розвитку. Роль громадських об'єднань.	4
4.	Інклюзивна освіта. Законодавча база в Україні. Основні принципи. Способи підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Додаткова підтримка в системі інклюзивної освіти. Переваги інклюзивного навчання. Сучасний стан та виклики. Особливості інклюзивного навчання в умовах воєнного часу.	4
	Разом	14

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі читання курсу використовуються наступні методи навчання:

- словесні методи: лекція, пояснення, бесіда, обговорення, дискусія;
- наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація;
- методи формування практичних умінь і особистісних якостей: виконання практичних завдань, вправи, підготовка і здійснення виступів перед аудиторією.

Форма атестації - комп'ютерне тестування. Для отримання сертифікату необхідно набрати не менш 60% правильних відповідей.

6. ПИТАННЯ ДЛЯ АТЕСТАЦІЇ

1. Суспільство ризику. Соціальні ризики та соціальна безпека.
2. Суспільство ризику та глобалізація: зв'язок концепцій.
3. Концептуальні основи соціальної ексклюзії.
4. Чинники соціальної ексклюзії, види та форми прояву.
5. Соціальна ексклюзія як процес і механізм соціального виключення людини, соціальної групи з системи соціальних відносин.
6. Ексклюзія як джерело соціальних ризиків та небезпеки.
7. Соціологічний вимір процесу соціального виключення.
8. Права людини та інклюзивна політика.
9. Ексклюзія як причина соціальної, напруги, соціальних протиріч та конфліктів.
10. Методологічні підходи до вивчення інклюзивної проблематики та формування сучасної соціальної політики.
11. Соціальна інклюзія як фактор підвищення соціальної безпеки.
12. Сфери соціальної інклюзії в суспільстві ризиків.
13. Соціальна інклюзія в програмах людського розвитку.
14. Соціальна інклюзія як відповідь на зростаючу соціальну нерівність.
15. Соціальна інклюзія в соціальній роботі.
16. Соціальні програми та заходи інклюзивної політики в сучасній Україні.
17. Залучення до світових програм та заходів забезпечення інклюзивного розвитку.
18. Комплексний підхід до формування соціальної безпеки особистості, соціальної групи/спільноти, держави в умовах інклюзивної політики.
19. Особливості забезпечення соціальної безпеки різних категорій населення.
20. Роль соціального працівника у здійсненні програм інклюзивного розвитку.
21. Особливості забезпечення регіональних програм інклюзивного розвитку.
22. Люди з особливими потребами як суб'єкти інклюзивної взаємодії.
23. Соціальна сфера як зосередження проблем інклюзивної політики.
24. Особливості інклюзивної політики в сфері освіти.
25. Інклюзивно-ресурсні центри у реалізації ідей соціальної інклюзії.
26. Інклюзивна політика як спосіб зниження соціальних ризиків.
27. Соціальні ризики інклюзивної політики.
28. Програми інклюзивного розвитку в нашому регіоні.
29. Принципи програм безбар'єрності.
30. Універсальний дизайн.
31. Роль та місце громадських об'єднань в просуванні ідей інклюзії.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Андрейко І.С. Соціальна ексклюзія як об'єкт соціально-політичних досліджень. Політикус. Випуск 5. 2020. С. 23-28. URL: http://politicus.od.ua/5_2020/5.pdf

2. Кравченко Л.В. Основи соціальної безпеки: навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2022. 127 с.
3. Карп'як М.О. Соціальна ексклюзія в Україні: ознаки та форми прояву в сучасному суспільстві. Регіональна економіка 2020, №2. С. 144-152.
4. Карп'як М. О., Стегней М. І. Оцінювання соціальної ексклюзії в Україні та її впливу на соціально-економічний розвиток держави на національному та регіональному рівнях. Регіональна економіка 2021, №2. С. 72-82. URL: https://re.gov.ua/re202102/re202102_072_KarpyakMO,StehneiMI.pdf
5. Варналій З. Соціальна безпека людини в умовах війни. Київ: Знання України, 2023. 270с.
6. Україна як суспільство ризику. Збірка матеріалів Всеукраїнської наукової конференції. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/facults/fsocgum/sociologia/2021%20Ukraina_suspilstvo%20ryzyk_u.pdf
7. Handbook of Social Inclusion. Research and Practices in Health and Social Sciences. Reference work © 2022. URL: <https://link.springer.com/referencework/10.1007/978-3-030-89594-5>
8. Social security for all. Building social protection floors and comprehensive social security system. The strategy of the International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---soc_sec/documents/publication/wcms_sec_soc_34188.pdf

Додаткова

1. Закон України «Про національну безпеку України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241) (зі змінами, ост. ред. 31.03.2023). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42, ст. 213). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
3. Закон України «Про соціальні послуги» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-1>
4. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190) (зі змінами, ост. ред. 05.10.2023). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
5. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції : монографія / за ред. д.е.н., проф. Васильціва Т. Г., к.е.н., доц. Лупака Р. Л. Львів : Видавництво ННБК «АТБ», 2018. 303 с.
6. Концепція розвитку інклюзивної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
7. НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10>

ЕЛЕКТРОННІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Coursera.org URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/coursera-proponuye-bezkoshtovni-onlajn-kursi-dlya-ukrayinskih-studentiv>

2. Київський міжнародний інститут соціології. Офіційний сайт. URL: <http://kiis.com.ua>
  3. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. Офіційний сайт. URL: <http://www.uisr.org.ua>
  4. SOCIS. Центр соціальних та маркетингових досліджень. Офіційний сайт. URL: <http://www.socis.kiev.ua>
  5. Фонд «Демократичні ініціативи». Офіційний сайт. URL: <http://dif.org.ua>
  6. Матеріали офіційного сайту Державної статистичної служби. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
  7. Матеріали офіційного сайту Головного управління статистики в Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>
  8. Портал Соціологічної асоціації України. Матеріали офіційного сайту САУ. URL: <https://sau.in.ua/>
  9. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечникова URL: <http://lib.onu.edu.ua/>
  10. Науковий журнал «Психологія та соціальна робота» URL: <http://lib.onu.edu.ua/psychologyya/>
  11. Науково-методичний журнал «Соціальна робота в Україні: теорія і практика» URL: <http://ligasocial.org.ua/index.php/2010-08-31-16-47-51/-q-q>
  12. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL <http://www.nbuv.gov.ua/>
  13. Державна служба зайнятості України URL: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=3054
  14. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) URL: <https://www.unicef.org/ukraine/>
  15. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL <http://www.nbuv.gov.ua/>
  16. Інститут соціології НАНУ <http://www.i-soc.com.ua/institute/>
  17. Науково-теоретичний альманах «Грані» (філософія, політологія, соціологія, історія) www.grani.org.ua
- Портал PSYLIV <http://www.psylib.org.ua/>
18. Організація об'єднаних націй URL: <https://www.unodc.org/>
  19. Журнал «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1038/1037>